

UOT: 821(100)

Xumar Məmmədova*

YAPON YAZIÇISI AKUTAQAVA RÜNSOKE

Xülasə

Məqalə Akutaqava Rünoskenin həyat və yaradıcılığında bəhs edir. Akutaqava Rünoske 35 il yaşayıb. Onun fəaliyyətini 3 dövrə bölmək olar. Birinci dövr 1919-cu ildə başa çatıb və əsasən tipik yapon kəndli həyatını əks etdirir. Akutaqava Rünoskenin yaradıcılığının ikinci dövrü 1920-1923-cü illəri əhatə edir. Bu dövr ərzində yazıçı əsasən cəmiyyətdə mövcud olan sosial ədalətsizlik və mənəvi geriliyi tənqid etmişdir. Yazıçının fəaliyyətinin üçüncü dövrü 1924-1927-ci illərə əhatə edir. Bu dövr ərzində Akutaqava Rünoske növbəti sosial problemlərə, eləcə də ədəbiyyat və mədəniyyət sahəsindəki problemlərə toxunmuşdur. Akutaqava Rünoskenin yaradıcılığı mürəkkəb və mübahisəli, eyni zamanda maraqlıdır. Yapon yazıçısı Akutaqava Rünoskenin əsərləri yalnız yapon oxucuları arasında deyil, həmçinin bütünlükdə dünyada məşhurluq qazanmışdır.

Açar sözlər: Akutaqava Rünoske, yapon yazıçısı, ədəbiyyat, yapon xalqı, yaradıcılıq mərhələləri

Giriş. Yapon ədəbiyyatının görkəmli adıbi simalarından biri də Akutaqava Rünoskedir. O, 1 mart 1892-ci ildə Tokyo şəhərində anadan olmuşdur. Akutaqava Rünoskenin yaradıcılığı yeni dövr yapon ədəbiyyatında yeni bir mərhələnin başlanğıcı hesab olunur. Onun əsərləri, qələmə aldığı obrazlar yapon həyatını, bu cəmiyyətdə baş verən hadisələri öyrənmək baxımından aktual səciyyə daşıyır. Ədibə şöhrət gətirən bu cür əsərlər qələmə almasına onun bilavasitə həyatının da böyük təsiri olmuşdur. Akutaqava Rünoske demək olar ki, sözün əsl mənasında həyatın bütün əzabı, keşməkeşli yollarından keçmişdir. Məhz qazandığı həyat təcrübəsi onun yaradıcılığı üçün əsas meyar olmuşdur. Yazıçı uzun illər yuxusuzluq və ruhi gərginlikdən əziyyət çəkmiş, həyatının otuz beşinci baharında, yəni 1927-ci il 24 iyulda yüksək dozada yuxu dormanı içərək dünyaya əbədi olaraq gözlerini yummuşdu. Akutaqava Rünoskenin ölümü ətrafındakı insanlar təəcübləndirməmişdir. Çünki o nitqlərində tez-tez özünü öldürəcəyindən bəhs etmişdir. Hətta belə bir fikri də diqqətimizi cəlb edir: "Allahlara məxsus olan bütün cəhətlərin içərisində biri mənə çox təəssüf doğurur. Allahlar intihar edə bilmirlər" [1]. Bu fikir yazıçının daxilən instinktlə mübarizə arasında qaldığını bir daha su-

buta yetirir. Digər bir mənbədə oxuyuruq: "Gələcək həyat. Bəzən təsəvvür edirəm ki, on beş, iyirmi və ya qırx il sonra mənim mövcudluğum haqqında heç kəs bilməyəcək. Həmin vaxt mənim əsərlərimdən ibarət kitablar ya toz-torpaq altında dəfn ediləcək, ya da Kanda (Tokioda məşhur kitab mağazası – X. M.), bir künədə oxucu gözləyəcək. Və ya ola bilər ki, kitabxanada cildlərdən biri zalım kitab qurdlarının yeməsinə çevriləcək və elə bir hal düşəcək ki, heç harfları seçmək olmayacaq" [1]. Yazıçının fikirlərindən məlum olur ki, o, təmizsiz haldadır. Kitabların gələcəkdə oxucu tərəfindən oxunmasına inanmır və bu inamsızlıq onun bütün həyatına sirayət edib. Ancaq bununla yanaşı yazıçının daxilində, onun qəlbini dərinliklərində kök salmış bir ümidin də şahidi oluruz. Yazıçının dediyi sözlər bu fikrimizi təsdiqləyir: "Amma... Düşünürəm ki, ola bilər ki, kimsə təsadüfən mənim əsərlərimi görəəcək və onlardan hansısa kiçik hekayəni və ya bir neçə cümləni oxuyacaq. Və ya şirin ümiddən danışırsan, və ya məsələ ola bilər ki, həmin satırlar və ya kiçik hekayə tanımadığım o oxucu üçün gözəl yuxu ola bilər, qoy heç uzun olmasın. Amma yenə də təsəvvür edirəm ki, uzaq gələcəkdə, qırx il sonra oxucu əsərlərimdən ibarət kitabı əlinə götürəcək. Həmin oxucunun ürəyində dumanlı, il-

ğim kimi mənim obrazım canlanacaq... Başa düşürəm ki, ağıllı insanlar axmaqlığımıza güləcəklər" [2]. Bu fikirlərdən belə bir nəticə çıxarmaq olar ki, yazıçı həyatdan usanmasına baxmayaraq onu sevirdi. Əsərlərinin yüksək əhəmiyyətini başa düşür. Bu mənada yazıçının daxilindəki həyat işığını şövkünü hiss edirik. Akutaqava Rünoske ruhon yorusla da gələcəyə ümidsiz baxmır, qəlbini dərinliklərində kök salan həyat eşqi onu tamamilən tərk etmir. Yazıçının bu fikirlərinə başqa bir fikri aydınlıq gətirir. O yazır: "Mən öz axmaqlığıma gülürkən, bu axmaqlıqdan yarıpışan ruhumun zəifliyinə yazıçım gəlməyə bilir. Özümə və bütün başqa ruhən zəif insanlarla birlikdə acıya bilmirəm" [1] Yazıçının öz fikirlərindən də məlum olur ki, o, zəif iradəli olmasının fərqinə varır, özünün və bu qəbildən olan insanların halını acımacaqlı hesab edir. Ancaq təəssüf ki, düşüncüyü və vəziyyətdən müsbət nəticə çıxara bilmir və müasiri olduğu cəmiyyətin amansız qayda-qanunlarına fərd olaraq qalib gələ bilmir. Ancaq yazıçı kimi insanların qəlbini fəth edə bilir. Onun novella və hekayələri dünya oxucularının marağına səbəb olmuşdur. Akutaqava Rünoskenin qeyri-adi xarakterə malik olan şəxsiyyəti, onun fərqli dünyagörüşü, dünyanı dərk etmə anlayışı əsərlərində özünü göstərən bir sıra məqamların da fərqli aspektlərdən analizinə gətirib çıxarmışdır. Bu da təbii ki, tədqiqatçıların nəzərindən yayınmamışdır.

Akutaqava Rünoskenin əsərləri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti yanında fəaliyyət göstərən Tərcümə Mərkəzi tərəfindən dilimizə çevrilmiş, oxucuların ixtiyarına buraxılmışdır. Akutaqava Rünoske Rövşən Ramizozlunun təbirincə desək "yapon ədəbiyyatının ən ağıllı "dəlisi" [2, s.5] hesab olunur. Qeyd etmək lazımdır ki, yazıçının yaradıcılığına yapon və Avropa ədəbiyyatının ümumiləşmiş təxəyyül məhsulu kimi baxmaq mümkündür. Onun əsərlərində həm milli, həm də bəşəri xüsusiyyətlərin sintezini görürük.

Məlumdur ki, XIX yüzilliyin 90-cı illərində yapon ədəbiyyatında bir-birinə zidd olan iki cəhət formalaşmışdır. Bunlar aşağıdakılardır:

1. Milli dəyərləri, ənənələri inkar edərək yalnız qərb dəyərlərinə əsaslanmağı üstün tutan yazıçılar.

2. Yalnız milli dəyərlərə, ənənələrə arxalanmaqla yeni ədəbiyyat yaratmaq mümkün olduğunu iddia edən yazıçılar.

Akutaqava Rünoskenin ədəbiyyata gəlişi də məhz belə bir dövrə təsadüf edir. Yazıçının yaradıcılığı ilə yaxından tanış olduqda onun fransız, alman, rus, ingilis ədəbiyyatındən doğan bildiyinin şahidi oluruz. Şekspir, Bodler, Dostoyevski, Tolstoy, Höte və digər Avropa müəlliflərinin əsərlərini Akutaqava Rünoske dorindən mütləq etmişdir [1]. Eyni zamanda o, sözügedən yazıçıların yaradıcılığına böyük heyranlıq duyduğunu da inkar etməmişdir. Bu heyranlıq özünün ən yüksək zirvəsinə o qədər çatmışdır ki, hətta Akutaqava Rünoske "İnsan həyatı Bodlerin bir misrasına deyəcək" fikrini dilə gətirmişdir. Qeyd edək ki, yazıçı bir çox qələm yoldaşları kimi öz yaradıcılığında Avropa müəlliflərini təqlid etməmişdir. Əksinə qərbdən aldığı mövzuları zəngin və qədim ənənəyə malik olan yapon ədəbiyyatına gətirərək onu özünəməxsusluqla milli köklər zəminində işləyərək yeni bir dövrün əsasını qoymuşdur. Bunun nəticəsi olaraq isə Avropa ədəbiyyatında Akutaqava Rünoskenin xələfləri meydana çıxmışdır.

Ümumiyyətlə, Akutaqava Rünoskenin yaradıcılığı mürəkkəb, ədəbiyyatlı, ancaq bununla yanaşı maraqlı bir dövr keçmişdir. Yazıçının əsərlərində insanı cəmiyyətdə əzən, onun ideyalarını məhdudlaşdıran, ruhən sarsıtılan səbəb olan hər nə varsa kəskin şəkildə tənqid edilir. Akutaqava Rünoske cəmiyyətdəki neqativ hallara qarşı çıxsada da, əsərlərində bu halların yaranma səbəbini və aradan qaldırılması yollarını açıqlaya bilmir. Məsələlərə ironik tərzdə yanaşır və yaratdığı obrazları bəzən ələ salır. Belə halların nə vaxtsa aradan qaldırılacağına ümid edir. Ancaq təəssüf ki, çətinliklərin həlli yollarını axtarmır. Qeyd edək ki, Akutaqava Rünoske cəmi otuz beş il ömür sürüb. Onun yaradıcılığını üç mərhələyə ayırmaq olar. Ədibin yaradıcılığının ilk dövrü axtarışlı dövrüdür. O, özünün məşhur "Rasyomon darvazası" novellasını bu dövrdə qələmə almışdır. Qeyd edək ki,

görməli yapon rejissoru Akira Kurosava bu novellanın mövzusunda "Rasyomon" filmi nəqlmişdir [3]. Akutaqava Rünoskenin yaradıcılığının ilk dövründə qələmə aldığı novellaların süjetləri əsasən orta əsrlər yapon ədəbiyyatından, yapon xaçpərəstlərinin taleyindən və tipik yapon kəndlisinin həyatından alınmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, ədibin yaradıcılığının birinci mərhələsi təxminən 1919-cu ildə başa çatmışdır.

Akutaqava Rünoskenin yaradıcılığının ikinci dövrü 1920-1923-cü illəri əhatə edir. Bu dövrdə yazıçı əsasən sosial ədalətsizliyi, məna-vi və əxlaqi cəhətdən cəmiyyətdə özünü göstərən cahilliyi tənqid etmişdir. Akutaqava Rünoske artıq orta əsrlər psixologiyasından uzaqlaşaraq müasir dövrün qoyduğu tələblərə istinad edir. O, "General", "Tanrıların istehzası", "Ağca" kimi əsərlərini məhz bu dövrdə qələmə almışdır [4].

Yazıcının yaradıcılığının üçüncü dövrü 1924-1927-ci illəri əhatə edir. Bu dövrdə Akutaqava Rünoske bu dövrdə təkcə sosial deyil, eyni zamanda ədəbiyyat, mədəniyyətlə bağlı problemlərə də toxunmuşdur. Həmçinin insan psixologiyasını bütün çalarları ilə açıb göstərən, insanın keçirdiyi ruhi sarsıntıları əks etdirən əsərlər qələmə almışdır. "Səfehın həyatı", "So-yuq", "Tyokodoton qeydlərindən" və ədibə şöhrət gətirən digər əsərləri yaradıcılığının üçüncü dövründə qələmə alınmışdır. Akutaqava Rünoske özünün keçirdiyi psixi və ruhi sarsıntıları "Səfehın həyatı" adlı əsəsində belə təsvir etmişdir: "Onun hətta qələm tutan əli də titrəyirdi. Bu azmış kimi, hələ ağzının suyu da axmağa başlamışdı. Şüuru ancaq böyük dozada veronalın gətirdiyi yuxudan ayılan vaxtlarda özündə olurdu. Bu da yarım saatdan çox çək-mirdi. O, həyatını daimi alaqaranlıq içində keçirdirdi" [1]. Belə fikirləri yazıcının özünün keçirdiyi ruhi sarsıntılardan xəbər verir. Məhz bu psixoloji halların nəfəsi olaraq yazıçı intihar etmişdir.

Ümumiyyətlə, insan şüurunun dərin qatlarına enmək, onun keçirdiyi hissələri araşdırmaq Akutaqava Rünoskenin əsas yaradıcılıq istiqaməti olmuşdur. Onun qələmə aldığı "Tanrıların istehzası" əsəri yaradıcılığında mühüm yer

tutur. Əsərin qəhrəmanı italyalı Orqantindur. Hadisələr əsasən Nambandzi məbədinin bağçasında baş verir. Yazıçı Orqantindonun dilindən yapon təbiətinin mufəddisi gözəlliklərini və insanlara münasibətini belə ifadə edir: "Bu ölkənin təbiəti gözəldir. İqlimi mülayimdir. Sakinləri... amma məgər zəncilər bu yastısıfat bəstətoyblardan daha yaxşı deyillirmi? Bununla belə, bunların əxlaqında adamı özünə çəkən nəsə bir şey var. Möminlərin də sayı son vaxtlar artıq on minlərdirdi. Hətta indi bu paytaxtda da belə yaraşığı məbəd ucalır [2, s.205]. Akutaqava Rünoske burada Orqantindonun daxilində təzad olsa da, yapon təbiətinə, yapon insanına olan marağ və rəğbətini şahidi olur.

Əsərdə Orqantindonun xeyali qoca ilə dialoqu da marağ doğurur. Yazıçı qocanın diqləndirən müasiri olduğu Yaponiyada baş verən ictimai-siyasi dəyişiklikləri, qəsbkar ölkələrin amansız işğalçı siyasətini təsvir etməyə çalışır. Orqantindonun qorxduğunu görən qocanın sözləri yazıçı tərəfindən yüksək bədii səmərəlilik və həssaslıqla ifadə olunmuşdur: "Mən şər ruh deyiləm. Bu yaşmaya, bu qılınca bax. Əgər bu qılınca cəhənnəm odunda döyülib düzəldilsəydi belə işiqlı, təmiz olmazdı [2, s. 211]". Yazıçı bu sözləri ilə qocanın pak, müqəddəs bir insan olduğunu işarə edir. Ümumiyyətlə, əsər Orqantindonun xeyali üzərində qurulmuşdur. Bir-birinin ardınca baş verən hadisələrdə yazıcının əslində öz ölkəsinin azadlığı uğrunda apardığı mənaualı fikrin şahidi olur. Belə ki, xeyali qocanın sözlərilə oxuyuruq: "Ola bilər ki, deusu özü bizim ölkənin sakininə çevrilib. Axı Çindən və Hindistandan nə gəlibsə, çevrilib bizim özümüziñkü olub. Qorbdən də gələn nə varsa, bizim özümüziñkü olacaq. Biz ağaclarda yaşayırıq. Biz dayaz çaylarda yaşayırıq. Biz qızılğüllərin başı üzərində dolayan küləkdə yaşayırıq. Biz məbəd divarına düşən aşıxam işığında yaşayırıq. Biz hər zaman hər yerdəyik. Ayuq ol. Ayuq ol" [1, s. 216]. Bu fikirlər görkəmli yapon müəllifi Akutaqava Rünoskenin səmimi etiraflarıdır. Orqantindoya qocanın dilindən çatdırılan bu fikirlər əslində yazıcının düşməncə qarşı əzmlə apardığı mübarizənin təəcəssümüdür. Əsərin sonunda oxuyuruq: "Əlvıda, padre Orqantino! İndi son öz dostunla Yaponiya sahıllə-

rında gəzişə-gəzişə Cənub Barbarlarının qızılı dumanını içindən üzərində bayraq dalğalanan gəmisinə baxırsan. Kim qalib gəldi – deusu, yoxsa ilahə Ohirumemuti? Bəlkə də bununla bağlı hələ qəti qərar vermək qeyri-mümkündür. Amma bizim vəzifəmiz qərar vermək deyil. Sən sakit-sakit keçmiş sahillərdən biza tamaşa et. Lap sən boynuna ip keçirib it gözdiron kaptanla və onun başı üzərində günəş çətiri tutmuş zənci balasıyla birgə yuxuya gətisən də, mütləq elə bir vətə gələcək ki, yenidən üfiqədə görünən qara gəmilərdən atılmış odlu daş oxların gurultusu səni yuxudan uyadacaq. O vaxta qədər isə... əlvıda, padre Orqantino! Əlvıda, Nambandzi məbədinə olan pateren Uruqan" [2, s.217]. Bu fikirlər müəllifin Yaponiya ilə bağlı arzularıdır. Onun ideali qəsbkarların iş-

ƏDƏBİYYAT

1. <https://kayzen.az/blog/yazar/9747/ryunoske-akutaqava.html>.
2. Akutaqava Rünoske. Tanrıların istehzası. Bakı, 2015.
3. <https://kayzen.az/blog/edebiyat/11480/c%9999h%C9%99n%C9%99m-izitirilar%C4%B1-%7C-akutaqava-r%C3%BCnoske.html>.
4. <http://sabunchu.els.az/book/38495>.

JAPANESE WRITER AKUTAGAWA RYUNOSUKE

Summary

In the article it deals with Akutagawa Ryunosuke's life and creativity. Akutagawa Ryunosuke lived thirty-five years. His creativity can be divided into three periods. The first period ended in 1919 and is mainly about the life of a typical Japanese peasant. The second period of Akutagawa Ryunosuke's creativity covers 1920-1923. During this period the writer mainly criticized social injustice, and moral ignorance in society. The third period of writer's creativity covers 1924-1927. During this period, Akutagawa Ryunosuke touched not only the social problems but also the problems of literature and culture. Akutagawa Ryunosuke's creativity is complex and controversial, but at the same time interesting. Japanese writer Akutagawa Ryunosuke's works have gained popularity not only among Japanese readers, but also readers around the world.

Key words: Akutagawa Ryunosuke, Japanese writer, literature, Japanese people, period of creativity

ЯПОНСКИЙ ПИСАТЕЛЬ АКУТАГАВА РЮНОСКЭ

Резюме

В статье речь идет о жизни и творчестве Акутагавы Рюноске, творчество которого можно разделить на 3 периода, прожил всего 35 лет. Первый период творчества писателя, в основном характеризующегося описанием жизни типичного японского крестьянина, закончился в 1919 году. Второй период творчества Акутагавы охватывает 1920-1923 годы, когда писатель в основном критиковал социальную несправедливость и моральное невежество общества. Третий период писательского творчества Акутагавы Рюноске, охватывающий 1924-1927 годы, касается не только социальных проблем, но и проблем литературы и культуры. В статье обобщаются мысли, что творчество Акутагавы сложное и противоречивое, но в то же время интересное, его произведения завоевали популярность не только среди японских читателей, но и читателей всего мира.

Ключевые слова: Акутагавы Рюноске, японский писатель, литература, японский народ, период творчества